

“अगस्त्य उवाच । तोयधेतुं शृणु वत्स ! यथा देवी प्रसीदति । क्रमं तोयसुसंपूर्णं रम्यवस्तुयुगान्वितम् । समस्तबीजसंयुक्तं दूर्वापल्लवयोभितम् । समस्तबीजानि, सर्वधान्यानि । “दूर्वालतदधिगच्छकृष्णमलकचन्दनैः । माल्यच्छत्वसमायुक्तं तिलपातैश्च संयुतम् । दक्षिणीरधतं पात्रं विधानेनोपकल्पयेत् । वत्सकं कल्पयेत्तस्यास्तत्तुरीयमयं बुधः । देवीमस्यैव विधिवत् सोपवासोऽथ नक्तवान् । देवीभक्तो प्रदद्याद्यः स-वाप्तुं कामानवाप्नुयात् । जप्ते ऽस्मिन् देवि ! देवानां भयनाशिनि ! वेदमातङ्गे ! दुर्गे ! सर्वगे ! सुभगे ! नमः । अनेन वत्स ! मन्त्रेण नन्दानाम्नाभिमन्त्रयेत् । देवी मे प्रीयतां नित्यं यद्योदितफला शिवा” इति देवीपुराणोक्तो तोयधेतुदानविधिः ।

जलनकुल पु० जले नकुल इव । उद्रे (धाडिया) (उड्डि-डाल) ख्याते जलजन्तुभेदे त्रिका० ।

जलनिधि पु० निधीयतेऽस्मिन् नि+धा+आधारे कि उप० स० । मसुद्रे अमरः । “तत्तासौ भगवान् देवः स्वप्नं जलनिधौ तदा” भा० व० २७।३० । २८तःसंख्यायाम् “वारे १शीतकरं तिथौ जलनिधिं ४ भेऽग्निञ्च ३ योगे इयम्” सतल्लसक्तान्वली “जलनिधिरशनायाः स्नामितां याति भूमेः” ह० सं० १२च० ।

जलनिर्गम पु० जलानां निर्गमः । १नद्यादेर्जलव्यसणे, व्यधःस्थितस्य २जलस्योद्गमौ, जलनिःसरणे च अमरभरतौ । जलनीली स्त्री जलं नीलयति नील+कृत्करोति णिच्-अच्-उप०स० गौरा डीप् । शैवाले अमरः स्वार्थे क । जलनीलिकायत् ।

जलन्ध्र पु० जलं धमति ध्ना-खण् । दानवभेदे “अष्टदंष्ट्र-श्चतुर्दंष्ट्रो मेघनादी जलन्ध्रमः” हरिवं० २४० अ० । सत्यभामायां लण्णाज्जाते २कन्याभेदे स्त्री “जज्ञिरे सत्यभामायां भानुभीमरथः क्षुपः । रोहितो दीप्तिमांश्चैव ताम्रजाज्ञो जलान्तकः । भानुभीमरिका चैव ताम्रपत्न्या जलन्ध्रमा । चतस्रो जज्ञिरे तेषां स्वसारो गरुडध्वजात्” हरिवं० १६२ अ० ।

जलन्ध्र पु० जलं धरति बा०ख सुम् । १अपिभेदे तस्य गोत्रा-वत्यं नडा०फक् । जलन्ध्रायण तद्गोत्रापत्ये पुंस्त्री । २असुरभेदे तस्योत्पत्तिकथा पाद्मोत्तरखण्डे दृश्या । ३योगाङ्गे बन्धभेदे तल्लक्षणादिकं काशीख० ४१ अ० चक्रं यथा “बध्नाति च सिराजालमधोगामि न भोजनम् ।

एष जलन्ध्रो बन्धः कण्ठे दुःखौघनाशनः । जलन्ध्रे कृते बन्धे कण्ठसङ्कोचलक्षणे । न पीयूषं पतत्यग्नौ न च वायुः प्रधावति” “महासुद्रां नभोसुद्रासुड्डीयानं जलन्ध्रम् । मूलवन्धश्च च यो वेत्ति स योगी योग-मिद्धिभाक्” तत्त्वैवाध्याये ।

जलपत्तिन् पु० जलस्थितः पत्नी । जलचरखग ।

जलपति पु० इत० । १वरुणे । हेमच० । तस्य जलपतित्व-कथा काशीख० १२ अ० यथा

“ततस्तं तनयः पृष्ट्वा पितरं प्रष्टुमप्य च । लगाम तूर्णं तपसे श्रीमहाराणसीं पुरीम् । तत्र तप्त्वा तपो घोरं लिङ्गं संस्थाप्य शान्भवम् । पञ्च वर्षेऽहं ह्यस्मि स्थितः पाषाणनिश्चलः । आविरासीनुमहादेयस्तु-स्तु तपसा ततः । उवाच काङ्क्षि मे ! ब्रूहि कं ददामि वरोत्तमम् । काङ्क्षि मरुवाच । यदि नाथ ! प्रसन्नोऽसि भक्तानामनुकम्पन ! । सर्वसामाधिपत्यं मे देहापां याद-सामपि । इति श्रुत्वा महेशानः सर्वचिन्तितदः प्रभुः । अभ्यषिञ्चत् ततस्तच्च वारुणे परमे पदे । रत्नानामब्धि-जातानामज्जानां सरितामपि । सरसां पल्लवानाञ्च बाष्पमुत्स्रोतसां पुनः । जलाशयानां सर्वेषां प्रतीच्याचैव वै दिशः । अधीश्वरः पाशपाणिर्भव सर्वामरप्रियः” २समुद्रे जलं पतिरस्य । ३पूर्वाभादानक्षत्रे च जलनाथा-दयोऽप्यत्र ।

जलपथ पु० जलमेव पन्थाः अच्-समा० । १जलमार्गे “या-दोनाथाः शिवजलपथा कर्मणे नीचराणाम्” रघुः । इत० । २प्रणाल्यां जलनिर्गममार्गे च ।

जलपारावत पुंस्त्री जले पारावत इव । जलकपोते (पानकौडि) पक्षिभेदे राजनि० । स्त्रियं डीप् ।

जलपित्त न० जलस्य पित्तमिव । १अपिपित्ते अग्नौ शब्दर० तस्य जलहेतुत्वात् तथात्वम् ।

जलपिप्पली स्त्री जलजाता पिप्पली । (जलपिपुली) पिप्पलीभेदे । “जलपिप्पल्यभिहिता शारदी शुक्लादनी । मत्स्यादनी मत्स्यगन्धा लाङ्गलोत्यपि कीर्तिता । जल-पिप्पलिका हृदा चक्षुष्या शुक्ला लघुः । संपाहिषी हिमा रूक्षा रक्तदाहघ्नपापहा । कटुताका रसा रूक्षा कषाया वज्रवर्जिनी” भावप्र० ।

जलपुष्प न० जलजातं पुष्पम् । कमलादौ ।

जलपूर पु० इत० । जलसमूहे । “सन्दावनविपिने परिसर-परिगतयसुनाजलपुरे विहरति” गीत० ।